

כל הברכות כולן; פותח ב'ברוך' וחותרם בהן ב'ברוך', חוץ מברכת המצוות וברכת הפירות (שפותח ואינו חותרם מפני שהן קצרות ואין בהן הפסק בדבר אחר, תחינה או ריצוי), וברכה הסמוכה לחברתה (כגון בשמונה-עשרה ברכות) שחותרת בברוך ואינה פותחת (לפי שחתם בראשונה אין צריך לפתוח השניה בברוך. תוס'), וברכה אחרונה שבקריאת שמע (שנחשבת סמוכה לברכה שלפני ק"ש. ערשב"ם ותוס'. וע"ע רשב"א ברכות יא.).

'הטוב והמטיב' שבברכת המזון; פותח בברוך ואינו חותרם בברוך (כי ברכה בפני עצמה היא שנתקנה משום הרוגי ביתר שניתנו לקבורה, וכולה הודאה אחת היא וענין אחד, אע"פ שמאריכים בה קצת. ע' רשב"ם. ויש טעמים נוספים – ע' ברכות מו.).

א. נחלקו הראשונים אם 'ברכה הסמוכה לחברתה' היא דוקא כשסמוכה לברכה ארוכה החותרת ב'ברוך' או אפילו הסמוכה לברכה קצרה, פתיחת הברכה הקודמת פטרה את זו מלפתוח בברוך (ערשב"ם ותוס').

ב. ברכת 'אלקי, נשמה...' אינה פותחת בברוך הגם שלפעמים נאמרת שלא בסמוך ל'אשר יצר' – הואיל ואין בה אלא הודאה בעלמא, אבל חותרת בברוך מפני שהיא ארוכה קצת. וכן יש לומר לענין תפילה הדרך ותפילת הגשמים, וכן 'אתה הוא עד שלא נברא העולם...' – שאינן אלא תפילה ושבח (תוס' כאן ובברכות מו; או"ח ה, ג). ויש שכתבו להסמיך 'אלקי נשמה' ותפילת הדרך לברכות אחרות (שו"ת הרא"ש ד, א; טשו"ע קי, ו).

שאר ברכות השחר פותחות כל אחת ב'ברוך', הגם שמנהגנו לאמרן סמוכות – כי בעיקרן ניתקנו כל אחת בנפרד לאחר כל פעולה, פקחת עינים לבישה וכו' (תוס'. וע' בהגר"א או"ח מו, ו). ויש אומרים שברכות קצרות פותחות ב'ברוך' אעפ"י שסמוכות לחברתן, וכגון 'שהכל ברא לכבודו' ו'וצר האדם' כנזכר (רבנו תם).

ברכת 'שתבח' וכן ברכה שלאחר ק"ש – נחשבות ברכות הסמוכות לחברתן, לברכה שלפני פסוקי דזמרה / קריאת שמע [וכן 'יהלודך' שלאחר ההלל]. ואולם ברכה שלאחר הקריאה בתורה פותחת בברוך מפני שבתחילה לא היו מברכים רק הקורא הראשון והאחרון, והרי יש הפסק גדול ביניהם (עפ"י רש"י ותוס') ונתקנו מעיקרא לשני אנשים (ער"ן מגילה כא). ברכת 'בורא נפשות'; התוס' (בפסחים קד): כתבו עפ"י הירושלמי שחותם בה כשאר ברכות ארוכות. ואולם הכרעת רוב הפוסקים שאין לחתום בה בשם.

ברכת גאולה לאחר ההגדה, נחלקו בה תנאים (להלן קטז): אם מוסיף בה דברי תפילה ('כן ה' או"א יגיענו למועדים...') ולכך חותרת בברוך אם אינו מוסיף ואינו חותרם.

ג. ברכות נישואין, הגם שנחשבות סמוכות זו לזו ולכך אינן פותחות בברכות [מלבד הברכות הראשונות, וכן הברכה האחרונה שהיא נאמרת בפני עצמה], אין לחוש מן הדין לחלוקתן לכמה אנשים, שאין זה מבטל דין 'ברכה הסמוכה לחברתה'. וכן המנהג עתה (ע' אגרות משה אה"ע ח"א צד).

ד. הר"ן (בהדושו כאן) כתב שברכות שהן משני ענינים, כגון ברכת הקידוש וברכת הגפן – פותחות ברוך אעפ"י שהן סמוכות. וכן ברכת 'הרב את ריבנו' פותחת בברוך אעפ"י שהיא סמוכה לברכות שלפני הקריאה, כי נתקנה על הנס ולא על קריאת המגילה (ר"ן מגילה כא).

דף קה

קצג. א. מה דין אכילה ושתיה קודם הבדלה – כשהתחיל מבעוד יום וכשלא התחיל?

ב. מי שלא קידש בערב שבת – האם מקדש והולך כל היום כולו?

ג. מי שאין לו אלא כוס יין אחת בשבת, כיצד ינהג?

ד. הנכנס לביתו במוצאי שבת ואין לו אלא כוס אחת – כיצד הוא נוהג בהבדלה ובברכת המזון?

א. אין להתחיל לאכול או לשתות קודם הבדלה. ושנו בשם רבי עקיבא: כל הטועם כלום קודם שיבדיל – מיתתו באסכרה.

בש"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סט) כתב בתוך דבריו שאף על פי שאיסור אכילה קודם הבדלה – מדרבנן הוא, כיון שעונשו חמור יש להחמיר בו בספק. ובש"ת אור לציון (ח"ב כא, ח) אין נראה כן.

שתית מים – רב עמרם התיר. וכן נהגו רבנן דבי רב אשי. ורב הונא (עפ"י דברי רבי עקיבא) אסר. הרי"ף פסק להתיר, כרבנן דבי רב אשי. אבל קודם קידוש אסור לשתות אפילו מים (ר"ן, רשב"ם). ואילו ברמב"ם משמע שהקידוש כהבדלה ומותר לשתות מים מקודם. ובשלחן ערוך (רעא, ד רצט, א) נפסק לאסור.

שתית תה או קפה קודם הבדלה – ע' בספר ברכת אברהם.

התחיל מאכילה מבעוד יום – אין צריך להפסיק. אבל התחיל בשתיה (שלא בסעודה) – מפסיק.

א. ישנן דעות (העיטור עפ"י הרי"ף) שגם כשהתחיל בסעודה מבעוד יום צריך להפסיק כשודאי חשכה, אבל המנהג פשוט כסברה ראשונה (שלחן ערוך או"ח רצט, א).

ב. התחילו בסעודה מבעוד יום וגמרו אכילתם וקבעו לשתיה קודם שברכו ברכת המזון – יש מתירים להמשיך לשתות כשיגיע הלילה, שהכל סעודה אחת היא (עפ"י שו"ע הגר"ז רצט, ג). ויש אוסרים (עפ"י מאירי בשם 'ש חולקים'. ושם אף הגר"ז לא התיר אלא לדין שאין לנו עקירת שלחן).

ג. יש מתירים בשעת הדחק להתחיל סעודה שלישית עד שלא עברו י"ג דקות וחצי מהשקיעה, שיש להקל בדרבנן להחשיב בין השמשות לאחר זמן זה. [ואולם אין לאכול יותר מכביצה כל שמתחיל חצי שעה קודם צאת הכוכבים – בגלל איסור אכילה קודם קריאת שמע וערבית] (עפ"י אור לציון ח"ב כא, ח. ונקט שם שאין מועילה העמדת שומר לק"ש דאורייתא. ויש חולקים).

ד. אכל מיני פירות ומגדים בלא נטילת ידיים – צריך להפסיק משחשכה (עפ"י ערוך השלחן רצט, ה). ויש מצדדים באכילת מיני מזונות (ע' שמירת שבת כהלכתה נט הערה מח שהביא מהגרש"ז איערבך שנסתפק בדבר).

ה. יש מהראשונים שכתבו שאין לאכול סעודה שלישית בין מנחה לערבית [שמא ישתה בה מים, ואין לשתות מים באותה שעה] (עפ"י רבנו תם. עתוס' רא"ש ומרדכי). ויש אומרים שאדרבה, טוב יותר לאכול סעודה שלישית לאחר מנחה. וכן נוהגים לכתחילה (עפ"י רמ"א רצא, ב). ואם קשה לו לקיים הסעודה לאחר מנחה, אפשר אף לכתחילה לעשותה קודם תפילת המנחה אם הוא קודם זמן מנחה קטנה, כי סעודה קטנה מותרת סמוך למנחה (עפ"י משנ"ב שם).

ו. כשפוסק להבדיל וכבר שתה יין מקודם – אינו מברך 'בורא פרי הגפן' על כוס הבדלה [והוא הדין אפילו אם לא שתה יין ובא עתה להבדיל על שכר]. ויש אומרים שצריך. והעיקר כסברה ראשונה. אעפ"י כ טוב לכתחילה שלא להבדיל באמצע הסעודה, לחוש לדעה השניה (עפ"י שו"ע רצט, ג מג"א ומשנ"ב).

ב. מי שלא קידש בערב שבת (במזיד או בשוגג. ע' רשב"ם; שו"ת חתם סופר יז) – מקדש והולך כל היום כולו. כן אמר רב נחמן בר יצחק לרבינא ששאלו על כך.

א. קידוש במשך היום, למי שלא קידש בכניסת שבת – נסתפק במנחת חינוך (לא, ו-ט) האם הוא דין תורה [וכן משמע בראב"ד – שבת כט, י] אם לאו. וכן נסתפק האם הוא מתורת תשלומין או שמא זהו מעיקר דין המצוה. ונפקא מינה באדם שאינו ראוי לקדש בכניסת שבת, ונעשה ראוי אחר כך. וצידד לתלות שאלה זו במחלוקת הפוסקים לענין הבדלה.

ב. מי שלא קידש בלילה ומקדש ביום – אינו אומר 'ויכולו', שלא נתקן לאומרו אלא בלילה (עפ"י

מאירי בשם הגאונים; רמ"א רע"א, ח). ואין צריך לקדש שוב 'קידושא רבה' אלא מכזיב לציאת בקידוש זה ידי שתי החובות (כ"מ במאירי; וכ"כ אחרונים – מובא בשמירת שבת כהלכתה נב, כו. וע"ש בהערה לענין אם אפשר לקדש קידוש זה על הפת, כבליה).

ג. נראה לכאורה שגם ביום טוב, מי שלא קידש בלילה מקדש והולך כל היום כולו, הגם שלענין הבדלה אין הדבר ברור אם מבדיל אחרי כן (ע' באחרונים רצט, ו; מנחת חינוך לא, יז). וזה דלא כמו שצידד בספר ברכת שמעון.

ג. אף על פי שכבוד יום וכבוד לילה כבוד יום קודם, אם אין לו לאדם אלא כוס אחד – אומר עליו קידוש היום בלילה שבת ולא ידחה הקידוש למחרת [אעפ"י שבכך יקיים גם קידוש של יום וגם כבוד יום. ערשב"ם ומאירי], שחביבה מצוה בשעתה.

קידוש של יום קודם להבדלה על היין, אבל הבדלה קודמת לכבוד יום. ועל כן יש לו לשייר מיינו לאחר שקידש לילה ויום להבדלה (עפ"י תוס' ק"ג).

ד. הנכנס לביתו במוצאי שבת ואין לו אלא כוס אחד – מניחה עד לאחר המזון ומבדיל על אותה כוס שמברך עליה, כמאן דאמר ברכת המזון טעונה כוס (ונחלקו הפוסקים בדבר להלכה). ואף על פי ששעת הבדלה קדמה, אין אומרים כאן 'חביבה מצוה בשעתה' כי אדרבה בהוצאת היום עדיף לאחר.

א. כמובא לעיל, לדעת רבנו נסים מדובר כשהתחיל לאכול מבעוד יום אבל בלאו הכי אין מתירים לו לאכול קודם הבדלה. ואולם התוס' הקשו על פירוש זה.

ב. גם אם יש לו יין יותר מרביעית, אי אפשר לו להבדיל ולשתות כמלא לוגמיו ואחר כך לברך על רביעית, שכיון שטעמו – פגמו [ואף רב אשי אינו חולק על כך]. ואין אומרים ישפוך כמלא לוגמיו לכוס אחרת וישתה – שצריך לשתות מכוס שיש בה רביעית (תוס'). וכן נקט המגן-אברהם להלכה דלא כמשמעות השלחן-ערוך. ובהגהות 'חיים נתיב' באר שהתוס' לא כתבו כן אלא לפי ההוה-אמינא. ואולם בשם הגרשז"א מובא שיש לחוש לדברי המגן-אברהם.

ג. אם יש לו מעט פחות משתי רביעיות, נראה שיכול להבדיל בתחילה על רביעית ולשתות מלוא לוגמיו, ואחר כך לתקן הפגימה על ידי שימוג משארית היין שבכלי האחר והרי יש לו רביעית מתוקנת לברכת המזון. ע' מגן אברהם רע"א ס"ק כד; קרבן נתנאל ורע"א; ערוך השלחן רע"א. ל. וכן אם היין שיש לו אינו מוגז במים, יכול להבדיל עליו ולתקנו על ידי הוספת מים – ובגמרא מדובר ביין שכבר נמוגז במים (עפ"י הרא"ש; או"ח רצו, ג).

דין כוס בברכת המזון – בברכות נא-נב.

דף קו (קז)

קצד. א. מה דין 'כוס פגום' לענין כוס של ברכה?

ב. מהו 'קידושא רבה'?

ג. מי שלא הבדיל במוצאי שבת – מה דינו? ומה הדין לענין ברכת האור?

ד. טעם, מהו שיבדיל? טעם, מהו שיקדש?

ה. מי שנטל ידיו לאכילה – האם יכול לקדש?

ו. האם אפשר לקדש על הפת?

א. 'כוס פגום' אין אומרים עליו ברכת המזון, ולא קידוש והבדלה וכדומה. כיצד הוא נפגם – כשטעמו ממנו. רבי יעקב בר אידי הקפיד על (יין מ)כד ששתו ממנו. רב אידי בר שישא הקפיד על כוס ששתו ממנה. מר בר רב אשי הקפיד אפילו על חבית פגומה.